

# Obserwatorium oświatowe

## Najważniejsze wyniki drugiej fazy projektu



### 0 projekcie

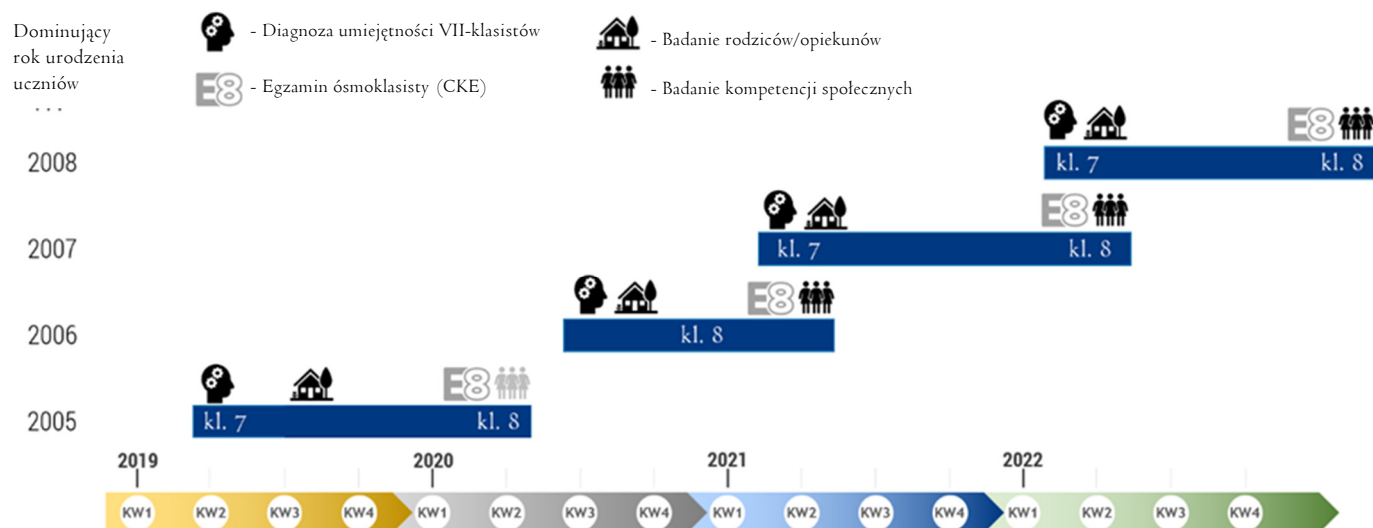
*Obserwatorium oświatowe* to projekt realizowany przez Miasto Ostrołęka we współpracy z Wydziałem Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego. Jego celem jest wsparcie lokalnej polityki edukacyjnej przez opracowywanie tematycznych ekspertyz. W pierwszych latach funkcjonowania projekt koncentruje się na **diagnozowaniu problemów związanych z efektywnością nauczania, kształtowaniem kompetencji społecznych uczniów i równością szans edukacyjnych** w publicznych szkołach podstawowych w mieście. Kluczowym elementem projektu jest **baza danych oświatowych** tworzona na podstawie wyników badań prowadzonych w placówkach edukacyjnych na terenie miasta oraz informacji zastanych. Dzięki niej możliwe jest przygotowywanie wiarygodnych ekspertyz.

Jesienią 2019 roku zrealizowano **pierwszy etap projektu** polegający na przeprowadzeniu badania ankietowego rodziców ostrołęckich ósmoklasistów. Informacje uzyskane od 371 rodziców połączono z wynikami ze sprawdzianów osiągnięć ich dzieci przepro-

wadzonych pod koniec VII klasy (maj 2019 r.) w ramach projektu monitorowania osiągnięć uczniów oraz wynikami egzaminu ósmoklasisty realizowanego w czerwcu 2020 roku. W roczniku tym zrezygnowano z planowanego badania kompetencji społecznych z powodu pandemii COVID-19.

W ramach **drugiego etapu projektu** badaniami objęto uczniów rozpoczynających VIII klasę w roku szkolnym 2020/21. Na jesieni uczniowie wzięli udział w diagnozie osiągnięć, a rodzice 374 z nich w badaniu ankietowym. Pod koniec roku szkolnego (czerwiec 2021 r.) uczniowie objęci drugim etapem projektu będą uczestniczyć w diagnozie kompetencji społecznych.

W ramach *Obserwatorium oświatowego* prowadzone są cykliczne badania kolejnych roczników uczniów, co pozwoli na śledzenie zmian w czasie. Zakres zbieranych danych będzie modyfikowany zgodnie z bieżącymi wyzwaniami stojącymi przed edukacją w Ostrołęce. Schemat działań projektowych przedstawiono na Rysunku 1.



Rysunek 1. Schemat działań projektowych.

## Szkoła publiczna wobec problemu spójności społecznej

Równość szans edukacyjnych to ważny standard w lokalnej polityce edukacyjnej. Nie wystarczy stworzenie jednolitego systemu oświaty na poziomie organizacyjnym i programowym. Dopiero jeżeli uzyskanie dobrego wykształcenia nie zależy od pochodzenia społecznego ucznia, a szkoły publiczne są otwartą przestrzenią kontaktów międzyludzkich, to możemy mówić, że postulat ten jest zrealizowany. Jest to szczególnie ważne na poziomie szkolnictwa podstawowego, czyli przed pierwszym formalnym progiem selekcyjnym.

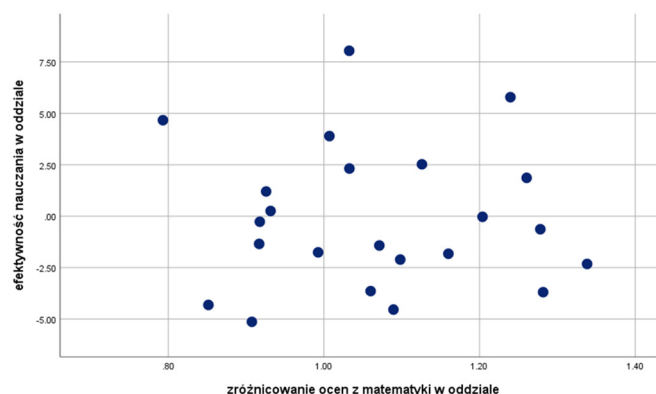
Analizy przeprowadzone w ramach *Obserwatorium oświatowego* przyniosły w tym obszarze wiele ciekawych i ważnych dla kształtowania lokalnej polityki oświatowej wyników.

Okazało się, że związek statusu ekonomiczno-społecznego (SES) rodziny ucznia z osiągnięciami jest podobny jak rok temu i zdalne nauczanie nie przyczyniło się znacząco do jego nasilenia. Jednak nie oznacza to, że można zaniechać prób osłabienia statusowej determinacji osiągnięć szkolnych. W *Raporcie o stanie edukacji w Ostrołęce – wybrane zagadnienia* (Dolata, Jasińska-Maciążek i Stelmach, 2021) przedstawiono kierunki działań, które warto poddać pod dyskusję i wdrożyć rozwiązania.

Z zagadnieniem tym wiąże się kolejne ważne ustalenie. Mianowicie przy tych samych ocenach szkolnych dziecka, aspiracje edukacyjne rodziców o wyższym SES są znacząco wyższe od aspiracji rodziców o niższym SES. Efekt ten występuje z podobnym nasileniem w badaniu w 2019 jak i 2020 r. Monitorowanie tej kwestii i kształtowanie adekwatnych do osiągnięć szkolnych dzieci aspiracji edukacyjnych jest w dalszym ciągu ważnym zadaniem dla polityki oświatowej. Z problemem związku SES rodziny ucznia z osiągnięciami szkolnymi wiąże się problem skuteczności edukacji przedszkolnej. Zebrane w tym roku dane dotyczące edukacji przedszkolnej, podobnie jak rok temu, nie dostarczają dowodu na jej kompensacyjne działanie. Dzieci z rodzin o niskim SES chodzące do przedszkola nie uzyskują znacząco statystycznie

wyższych wyników niż te nieuczęszczające. Oznacza to, że klucz do skutecznego wsparcia rozwoju dzieci ze środowisk edukacyjnego ryzyka leży w jakości edukacji przedszkolnej, a nie tylko w jej upowszechnieniu i długości trwania. Warto zatem opracować system ewaluacji jakości edukacji przedszkolnej w Ostrołęce.

Drugi ważny aspekt spójnościowej funkcji szkoły publicznej to zadbanie o to, by była ona miejscem spotkań i wspólnego działania uczniów niezależnie od ich pochodzenia społecznego. Szkoły w Ostrołęce w niewielkim stopniu różnią się składem ze względu na pochodzenie społeczne uczniów. Skala różnic w stosunku do poprzedniego badania nieznacznie wzrosła, ale w dalszym ciągu nie jest to kluczowy problem dla miejskiej polityki oświatowej. Jednak zróżnicowanie międzyoddziałowe ze względu na SES rodziców uczniów w niektórych szkołach jest znaczne i dużo silniejsze niż zróżnicowanie międzyszkolne. Choć ogólnie nasilenie zróżnicowania międzyoddziałowego w stosunku do roku ubiegłego nie wzrosło, to widać pewną polaryzację szkół w tym zakresie. Szczególnie, gdy patrzymy na zróżnicowanie międzyoddzia-



Wykres 1. Zróżnicowanie uprzednich ocen (I semestr kl. VII) a efektywność nauczania w oddziałach klasy VIII. Jedna kropka to jeden oddział.

Wartości na osi OX to odchylenie standardowe ocen w oddziale, a na osi OY edukacyjna wartość dodana z matematyki dla oddziału.

łowe ze względu na oceny szkolne, to widać, że niektóre szkoły dzielą uczniów na oddziały dążąc do stworzenia klas wyrównanych ze względu na osiągnięcia.

Wszystkie przedstawione w raporcie analizy wskazują, że w wypadku Ostrołęki tworzenie oddziałów klasowych z uczniów o podobnym poziomie ze względu na uprzednie osiągnięcia (tzw. dobre i słabsze klasy), jak i – wtórnie – ze względu na SES rodziny uczniów, nie jest drogą do poprawy

efektywności nauczania (wyniki jednej z takich analiz przedstawiono na *Wykresie 1.*).

Choć w niektórych badaniach edukacyjnych stwierdzano nieznacznie pozytywne efekty różnych odmian szkolnych segregacji, to w Ostrołyce nie znajdujemy dowodów na skuteczność tego typu metod organizacji nauczania. Natomiast prowadzą one do trudnej do pogodzenia z ideą równości szans edukacyjnych segmentacji przestrzeni szkoły publicznej. To jedno z kluczowych wyzwań dla lokalnej polityki oświatowej.

## Międzyszkolne zróżnicowanie efektywności nauczania

Monitorowanie efektywności nauczania w mieście pozwala zobaczyć, czy wszyscy uczniowie mają takie same szanse na dobre wykształcenie, niezależnie od tego, do której pójdą szkoły. Umożliwia analizowanie procesu ewentualnego różnicowania się szkół i podjęcie na czas działań w sytuacji zauważenia niepożądanego kierunku zmian. Wyniki takich analiz pozwalają na prowadzenie rzeczowych dyskusji nad problemami lokalnej oświaty oraz ewaluację przyjętych rozwiązań. Wiedza o efektywności nauczania w prowadzonych przez samorząd placówkach pozwala na ukierunkowanie wsparcia szkół i lepsze nimi zarządzanie dzięki stawianiu realnych do osiągnięcia celów.

Jakość pracy szkół powinna być badana wielowymiarowo. Wyniki pomiaru osiągnięć szkolnych nie wystarczają do trafnej oceny efektywności nauczania, gdyż w dużym stopniu zależą od czynników, na które szkoła nie ma wpływu, takich jak zdolności i uprzednie osiągnięcia uczniów, ich środowisko rodzinne i rówieśnicze. Dlatego w badaniu wykorzystano miary uwzględniające to, z jakimi uczniami (o jakich cechach pochodzenia) pracowała dana placówka. Wskaźniki efektywności nauczania pokazują, o ile wyższe/niższe wyniki nauczania uzyskała dana szkoła w porównaniu do placówek pracujących z uczniami o takich samych cechach pochodzenia.

Szkoły podstawowe w Ostrołyce w mniejszym stopniu różnią się między sobą pod względem średnich wyników i efektywności nauczania niż w typowym polskim mieście o podobnej wielkości. Międzyszkolne zróżnicowanie średnich wyników i wskaźników efektywności nauczania jest trochę większe w przypadku matematyki niż języka polskiego. Nie odnotowano znaczących zmian w tym zakresie na przestrzeni dwóch analizowanych lat.

Relatywnie niewielkie zróżnicowanie systemu szkolnego nie oznacza, że szkoły w Ostrołyce uzyskują takie same wyniki i uczą z identyczną efektywnością. Analizy umożliwiły m.in. wyłonienie szkoły, która potrzebuje większego wsparcia w zakresie realizacji celów kształcenia mierzonych testami osiągnięć. Wskaźniki efektywności nauczania pozwoliły też docenić pracę dwóch placówek (w jednym lub obu badanych obszarach osiągnięć), których wysiłek mógł być niedostrzegany, gdy analizowano tylko wyniki końcowe, które były na poziomie średniej w mieście. Wyniki te osiągnięto dzięki ponadprzeciętnej efektywności nauczania. Natomiast w czterech szkołach odnotowano wyraźne zmiany wartości wskaźników w ramach co najmniej jednego obszaru kształcenia. Jeśli to zapowiedź trwałych trendów, możemy oczekiwać zmian w całym systemie. Dlatego warto monitorować te wskaźniki w kolejnych latach.

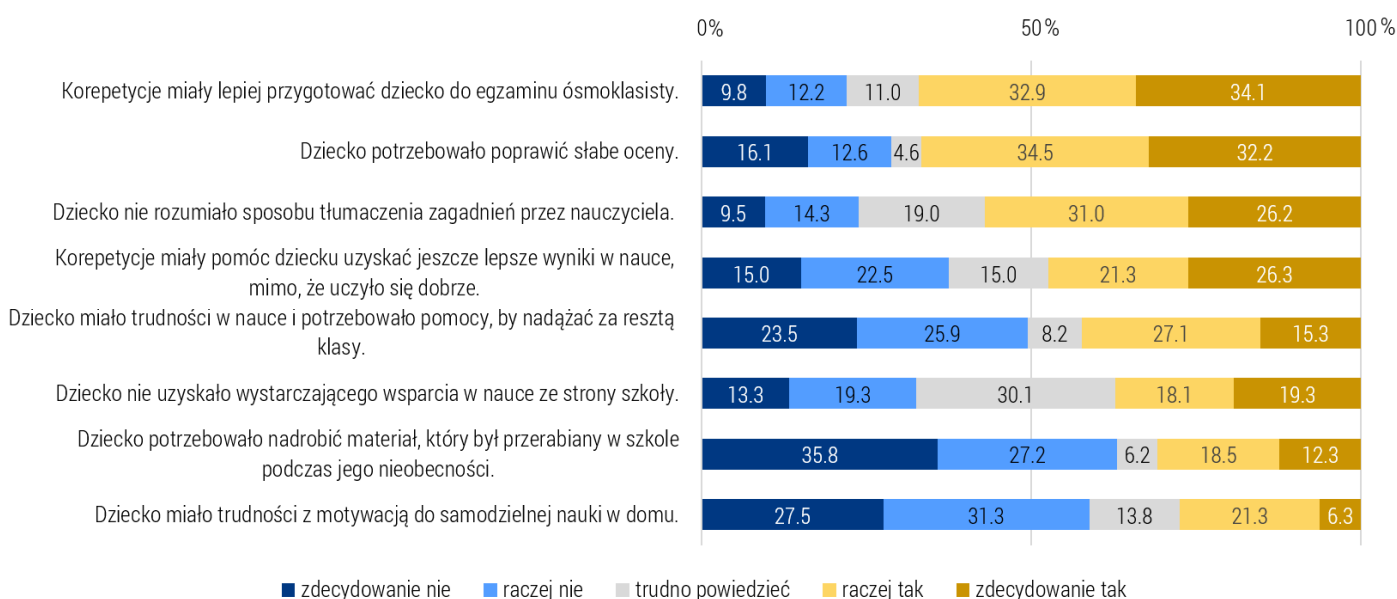
## Korepetycje i dodatkowe zajęcia z języków obcych

Pozaszkolne, płatne wsparcie dzieci w nauce jest w Ostrołęce dość popularne. Porównując dane z dwóch lat odnotowaliśmy wzrost zainteresowania zajęciami dodatkowymi z języków obcych. W roku szkolnym 2019/20 uczęszczało na nie już prawie 60% siódmostoklasistów. Korepetycje są mniej powszechne. W roku szkolnym 2019/20 korzystał z nich co czwarty siódmostoklasista (a rok wcześniej 31%), z czego zdecydowana większość potrzebowała wsparcia z matematyki. Warto dociec, dlaczego **matematyka jest przedmiotem napędzającym rynek korepetycji**.

Z dodatkowych zajęć z języków obcych korzystają zwykle uczniowie, którzy ogólnie dobrze radzą sobie w szkole. Wsparcie to jest częściej udzielane przez rodziców o wyższym poziomie wykształcenia i wyższych aspiracjach edukacyjnych względem dziecka. Dlatego uczniowie uczęszczający na dodatkowe zajęcia językowe uzyskują znacząco wyższe wyniki na egzaminie z języka angielskiego. Kiedy jednak porównujemy ze sobą uczniów podobnych pod względem ocen i cech statusowych, to przewaga w wynikach osób uczęszczających na dodatkowe zajęcia językowe znacząco się zmniejsza.

Analiza wyników egzaminów z języka angielskiego wskazała na **ważne wyzwanie dla polityki oświatowej. Populacja ósmoklasistów składa się w rzeczywistości z dwóch grup, które dzieli przepaść pod względem znajomości języka obcego**. Duża część uczniów kończy szkołę podstawową z tak niskim poziomem znajomości języka, że stanowi on barierę w komunikacji czy dalszej edukacji językowej w szkole średniej. Uczniowie ci w zdecydowanej większości nie uczęszczali na dodatkowe zajęcia z języków obcych, czyli szkoła była dla nich głównym miejscem nauki języka.

Korepetycje są natomiast przede wszystkim reakcją na **niepowodzenia szkolne**, gdyż częściej uczęszczają na nie uczniowie o niskich ocenach, a ich rodzice deklarują, że w takich zajęciach widzieli szansę na wsparcie dziecka w przezwyciężeniu trudności w uczeniu się. Po tę metodę wsparcia dzieci z trudnościami częściej sięgają matki z wyższym poziomem wykształcenia. **Jest jednak też mniej liczna grupa uczniów o dobrych ocenach, którzy uczęszczają na korepetycje, by uzyskać jeszcze lepsze wyniki w nauce.**



Wykres 2. Przyczyny korzystania z korepetycji w roku szkolnym 2019/20 (deklaracje rodziców).



Wyniki przeprowadzonych badań pokazały, że **korepetycje nie są efektywną strategią wspierania uczniów w szkolnej nauce matematyki**. Uczniowie, którzy na nie uczęszczali, mieli nawet trochę niższe wyniki na testach umiejętności matematycznych, niż podobni do nich pod względem ocen semestralnych i cech statusowych rówieśnicy, którzy nie korzystali z takiej formy wsparcia. Jest to niezgodne z powszechnym przeświadczeniem o skuteczności korepetycji. Rodzice posyłają dzieci na korepetycje, gdyż chcą m.in. zapewnić im lepsze przygotowanie do egzaminu ósmoklasisty (patrz *Wykres 2.*), a okazuje się, że uczniowie korzystający z korepetycji radzą sobie na egzaminie gorzej.

Przeprowadzone analizy sugerują, że **efekt korepetycji może nie być jednak taki sam dla wszystkich uczniów**. Nie wykazano negatywnego efektu wśród najsłabszych uczniów. Natomiast okazał się on ujemny w grupie traktujących korepetycje jako sposób na uzyskanie jeszcze lepszych wyników w szkole. Ustalenia te powinny być na razie traktowane z rezerwą, gdyż wymagają weryfikacji na większych próbach badawczych.

Wyniki przeprowadzonego badania wskazują na ciągłą **potrzebę monitorowania jakości i efektów korepetycji**. Pokazały też, że **należy szukać innych metod wsparcia uczniów w nauce**, w szczególności tych, którzy dzięki korepetycjom mieli uzyskać jeszcze lepsze wyniki, mimo iż uczyli się dobrze.

## Początki nauczania zdalnego

Przejsie na nauczanie zdalne w związku z pandemią COVID-19 było trudnym doświadczeniem dla całej społeczności szkolnej. W ramach projektu zbadaliśmy opinie rodziców na temat tego, jak w Ostrołęce przebiegała nauka zdalna na samym początku jej wprowadzenia, czyli **od marca do czerwca 2020 r.**

**Większość siódmoklasistów (75%) nie potrzebowała wsparcia w sprawach technicznych** – związanych z obsługą komputera, tabletu czy programów komputerowych. **Pomoc rodziców natomiast była potrzebna w zakresie opanowania nowych treści i umiejętności** (tylko 1/3 badanych nie potrzebowała wsparcia merytorycznego rodziców) oraz motywowania do nauki i dotrzymywania terminów. Wsparcie w zakresie komunikacji z nauczycielami było w większym stopniu potrzebne uczniom z rodzin o niższym statusie ekonomiczno-społecznym. Nie obserwowano natomiast międzyszkolnych różnic w zakresie potrzebnego wsparcia rodziców.

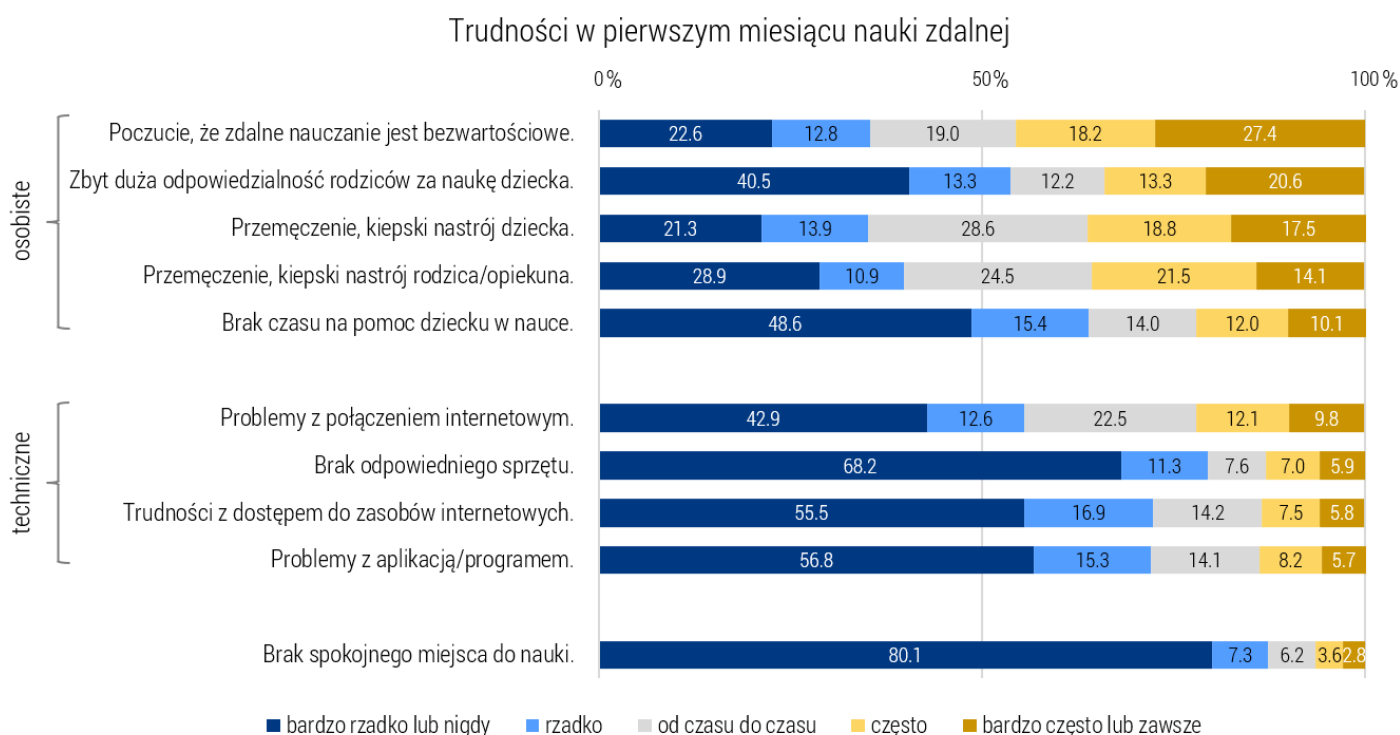
Według deklaracji rodziców **ostrołęccy siódmoklasiści poświęcali na naukę** średnio 4,3 godziny zegarowe dziennie w pierwszym miesiącu edukacji zdalnej i 3,9 godziny – w ostatnim miesiącu. Jest to **mniej czasu niż spędzaliby na szkolnych lekcjach w trak-**

**cie nauki stacjonarnej** (średnio 4,8 h dziennie). Choć kilkoro rodziców deklarowało, że ich dzieci *de facto* nie uczestniczyły w nauce zdalnej, to tzw. **wypadanie z systemu zdalnej nauki nie było w Ostrołęce zjawiskiem o niepokojąco szerokim zasięgu**. Ponieważ jednak wiemy, że takie przypadki się zdarzały, i być może było ich więcej niż te zadeklarowane, warto zwrócić uwagę na kluczową kwestię monitorowania udziału uczniów w nauczaniu zdalnym, utrzymywanie z nimi bieżącego kontaktu i szybką interwencję w przypadku, kiedy dziecko zaczyna mieć trudności z pojawianiem się na zdalnych lekcjach.

Szeroko dyskutowanym w Polsce problemem związanym z edukacją zdalną było **przeniesienie odpowiedzialności za naukę ze szkoły na rodziców i opiekunów**. W Ostrołęce co piąty rodzic odczuwał tę trudność bardzo często lub zawsze, a 40% bardzo rzadko lub nigdy. Rodzice poświęcali na wspólną z dzieckiem naukę średnio 90 min dziennie w pierwszym miesiącu nauki zdalnej i 75 min trzy miesiące później. Około 1/3 rodziców w ogóle nie poświęcało czasu na pomoc dziecku w nauce zdalnej. Okazało się również, że pomoc ta była

w mniejszym stopniu udzielana uczniom mającym lepsze oceny, co do których oczekuje się zdobycia wyższego wykształcenia i pochodzącym z rodzin o wyższych możliwościach finansowych.

Badani uczniowie i rodzice doświadczali różnych trudności mających związek z nauczaniem zdalnym (patrz Wykres 3.). **Najczęściej doświadczaną trudnością było poczucie, że zdalne nauczanie jest bezwartościowe.** Trudności techniczne zdarzały się rzadziej



Wykres 3. Częstość występowania trudności w nauce zdalnej w pierwszym jej miesiącu (deklaracje rodziców).

niz trudności osobiste. Dodatkowo **trudności techniczne zmniejszyły się jeszcze z czasem** (między marcem a czerwcem 2020 r.), a **osobiste pozostały na tym samym poziomie**. Prawie wszystkich **trudności** (oprócz poczucia bezwartościowości nauczania zdalnego) **częściej doświadczali uczniowie pochodzący z rodzin o niższym kapitale ekonomicznym**, przy czym silniejszy związek wystąpił w przypadku trudności technicznych.

Spadek w czasie częstości występowania trudności technicznych nie zależał od czynników rodzinnych. **Dzieci z wszystkich grup – niezależnie od poziomu zamożności, wykształcenia rodziców czy kapitału kulturowego, były w stanie przezwyciężyć trudności techniczne związane z nauką zdalną.** Dobrze rokuje to na przyszłość – być może, gdy już minie zagrożenie pandemiczne, uda się włączyć dobre praktyki wyniesione z edukacji zdalnej do tradycyjnej, bez pogłębiania nierówności wśród uczniów.

Dokument zawiera podsumowanie najważniejszych wyników dwóch etapów *Obserwatorium oświatowego*, które szczegółowo zostały omówione w *Raporcie o stanie edukacji w Ostrołęce – wybrane zagadnienia* (Dolata, Jasińska-Maciąg, Stelmach, 2021).



UNIWERSYTET  
WARSZAWSKI



### Autorzy opracowania:

dr hab. Roman Dolata, prof. ucz.

dr Aleksandra Jasińska-Maciążek

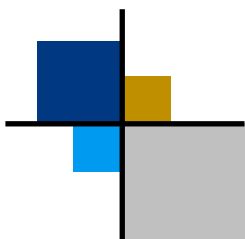
Joanna Stelmach

.....

Wydział Pedagogiczny od prawie 70 lat jest częścią Uniwersytetu Warszawskiego – największej polskiej uczelni i najlepszego w kraju ośrodka naukowego. Powstał w 1953 roku jako pierwszy taki wydział na studiach uniwersyteckich w Polsce. Obecnie składa się z 5 samodzielnych katedr i 6 zakładów. Zapewnia najwyższy poziom nauczania przyszłych pedagogów, nauczycieli, animatorów społeczno-kulturalnych, pracowników socjalnych, menadżerów oświaty i andragogów.

Zatrudnia uznanych badaczy i specjalistów, w tym 30 pracowników naukowych z tytułem profesora lub doktora habilitowanego. Kadra Wydziału posiada doświadczenie w koordynacji, realizacji i zarządzaniu projektami badawczymi i rozwojowymi, finansowanymi zarówno ze środków krajowych (NCN, NCBiR), jak i zagranicznych (FP7, Horyzont 2020, Erasmus+).

Wydział współpracuje z 53 zagranicznymi jednostkami naukowymi oraz prowadzi cykliczne Międzynarodowe Seminaria. Organizuje także krajowe i międzynarodowe konferencje naukowe oraz coroczne szkoły letnie *International Summer School in Philosophy and Education*.



### Informacje o projekcie

Projekt naukowy *Obserwatorium oświatowe* jest prowadzony na podstawie umowy o współpracy między Miastem Ostrołęką a Wydziałem Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego.

Kierownik projektu: dr Aleksandra Jasińska-Maciążek (a.jasinska@uw.edu.pl)  
Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego  
Katedra Polityki Oświaty i Społecznych Badań nad Edukacją

